

1

9

1

9

ajakiri

Toimetuse ja talituse:

A J A K I R I

2661 Kingston Rd.
SCARBOROUGH, Ont.
M1M 1M3 CANADA

Esindus Skandinaavias:

Enno Kloor
Grindsgatan 52, I
S - 116 57 STOCKHOLM
Tel. 08 - 42 45 59

(Aastatellimine: rkr. 50,
postgiro nr. 12 77 47-4
Stockholm.)

Esindus Austraalias:

Tiia Raudma
11/19 Waruda Street
KIRIRIBILLI NSW 2061
Tel. (02) 929 - 4726

(Aastatellim.: A\$ 9.-)

Nr. 5 (23) toimetanud:

Vello Salo (tegevtoime-
taja, tel. (416) 265-2458)

Vello Soots
Henno Sillaste
Heino Jõe
Käbi Loka
Lembitu Ristsoo

Tiit Telmet (kujundus)
Tõnu Mägi (talitus)

Aastatellimine: (6 numbrit): \$ 10.-
(Selles hinnas ka õhupostiga
saatmine ülemeremaadesse.)

Alates 1. jaan. 1980
US 12, CS 13.

- 1 Õrn ESTO?
 - 2 Ankeedivastuseid (Lugeja veerg)
 - 3 Toimetuse „vastuseis“ (Toim. veerg)
 - 4 Tuhamäed / Mare Taagepera
 - 10 Laulik Ufer (usutelu)
 - 11 Ei tede poisid... / Felix Oinas
 - 13 Sipelga - jahil / Vello Salo
 - 16 Teised lehed (Hain Rebas)
 - 17 Testament / Ahto Sepp
 - 18 Ideoloogia sugemeid / Otto Tief
 - 22 Priit Pedajas / Enn Loo
 - 24 Täis või tühi alus? / Fanny Sivers
 - 27 „Uus“ Šostakovitš / T. Virkhaus
 - 30 Teised lehed omavahel
 - 32 Anna pill hullu kätte / M. Valgemäe
 - 34 Vahtkonnavaheetus 1956-68 / I. Mikiver
 - 36 Kroonika
- Toimetusele saadet
Ilmunud huvitavat

1978.a. jõuludeks esitas Hain Rebas uusi mõtteid meie laulupidude ajakohastamiseks, eriti ka mõne kodumaise koori kutsumise näol ESTO-le Rootsis. Peaküsimuseks oli tal siiski *üldhõlmavate ja kõigile ühiste sihtide poole püüdmine* (vt. lk. 16). Hiljutisel Göteborgi laulupeol ju peokorraldaja korraldas küll peo, marsijuhataja marsi ja laulujuhataja laulu, aga meie rahva koondamisele, kokkusulatamisele ja rahvusliku meeleolu tõstmisele mõeldi ilmselt vähem. ... on ... vähem tähtis, et mõni koor ... erakorraliselt hästi laulab. Kõige tähtsamaks on ja jääb eesti rahva kokkutoomine ja talle positiivse identsuse andmine.

Teadaolevalt pole ESTO juhatus Rebasele ametlikku vastust annud, küll on aga ajakirjanduse veergudel kõneldud kooride kutsumise ja 100 või 10% eestlaste festivalist.

Pärast kolmekuist järelmõtlemist vastas E. Lauljaskond Rootsis kooride küllakutsumise asjus: *sellist mõtet ei saa ükski vaba eestlane, kes olukorrast on teadlik, üldse esitada.* (EPL 14.3.:3) Tõepoolest, dissident Rebas oli tulnud välja kohutava ideega: *mis juhtuks, kui kutsuksime mõne elukutselise koori okupeeritud Eestist ... ? Kellele selline katse kasuks oleks ja kellele kahjuks?* (EPL 16.12.78:8)

Mõte näis koguni nii rõõgatu, et veel seitse kuud hiljem tuli selle juurde tagasi „Teataja“ peatoimetaja, kes ühtlasi on ESTO peatoimkonna kesksemaid kujusid (lk. 16). Millele dissident Rebas reageeris oma ettepaneku veelkordse esitamisega, lisades: *tegelik probleem paistab rohkem peituma solidaarsusetundes ja initsiatiivivõimes* (Teataja 24.11.:8).

Peatoimetaja vastab dissidendile viibimatult, samal leheküljel: *kardan, et ESTO 80 on niivõrd õrn ettevõtte, et siin peab hoiduma kergekäelistest otsustest.* Kergekäelisust Rebas küll ei olnud kunagi nõudnud. Peatoimetaja mõnab sisuliselt, et ESTO on korraldatud vaid 10% eestlastest.

Küsiksime siiski koos dissidendiga: kas tegelik probleem pole siiski mitte ühtekuuluvustunde ja algatusvõime puudus? Äkki puudutas ta just siin õrna kohta? Vaevalt ESTO nii õrn on, et ta paari kutsekirja pärast pihuks ja põrmuks pudeneks. Kui aga siiski, võiks laulupeo kavva võtta dissident Rebase laulu (klassiliselt viisil) *Õrn ESTO, kuhu tõttad sa?*

Foto-osa ei ole sellepärast rahuldav, et üsna tihti puuduvad fotodel siiski vajalikud alakirjad, et kes on kes, keda ja mida fotodel näidatakse. Fotod ise on ju rahuldavad, nii et veidikenegi pikem informatsioon nende juures nagu oleks vajalik.

Soovitan muuta formaati ajalehe taolise poole. Praegune formaat ja tüpograafia annab mulle igava mulje ja tekitab minus vastupanu lugemisele, kui *Aja Kirja* kätte võtan. Kui *Aja Kiri* harvem ilmub, sooviksin siiski midagi Stockholmi *Teataja* taolist, et teha lugemist veidi kergemaks ja lustilisemaks.

Kuidas oleks enama rahvuspoliitilise diskussiooni viljelemisega? Näiteks paluda meie „keskorganisationsioonide“ esindajaid oma arvamisi avaldada näiteks meie „välisvõitluse“ eesmärkide ja suundade üle ja siis neid vaba diskussiooni korras sõeluda, sest sellest on meie pagulasajakirjanduses üldiselt äärmine puudus.

Rohkem eesti pagulaskonna elu- ja kultuuriavaldusi käsitlevat kommentaari, debatti ja kriitikat noorema põlvkonna seisukohalt.

Paraku jääb vajaka *Aja Kirja* huumorimeel. Heino Jõe vested päästsid siiani hädast välja, kuid käesolevas numbris see puudub. Võiks olla ka peenema tõmbamisvaistuga karikatuure kui need lambijalad tänases numbris. Kindlasti tuleks käiku panna Limriku nurgandus.

Kiitus! Loen kõike, mis näeb trükivalgust *Aja Kirjas*, kaanest kaaneni ja veel mitu korda! On hea hingata värsket metsaõhku.

Sooviksin lugeda eesti keeles artikleid parapsühholoogiast.

Vajame perioodilistes väljaannetes nõ. keelekooli või keelenurgakest, kus korduvalt parandataks igapäevases keelepruugis tehtavaid vigu. Näiteks: *tere tulemast; teretulnud; vahel; vahest; Eesti; eesti; eestikeelne; ingliskeelne; kakskeelne* jpt. Võõrapäraste nimede käänamine: *Seattle'isse, ... Scarborough's, prl. Blaine'iga* ... jne.

Ankeedivastajaid tänades (ja vastuse võlgujääjaid õhutades!) soovib toimetus kõigepealt märkida, et meile meeldiks näha produktiivseid uusi ideid. Isiklike, s.t. senise lahtritesse mittemahtuvate ideede jaoks oli ju ka varutud pool ankeedilehe pinnast.

Meie võimalused on piiratud ja sellepärast kõlavad nii mõnedki soovid lausa utoopiliselt. „Odavaid”, vähese jõukuluga teostatavaid ideid oleks meil vaja. Ideed on teatavasti kõige defitsiitsem kaup maailmas — ja ka kõige kallim! Sellepärast: ärgem väsigem mõtlemast!

Keelenurk on toimetusel algusest peale mõttes mõlkunud ja küll ta kunagi ka tuleb. Hoopis teine lugu on põhimõtteliste muudatustega. Välise külje poolest olid malliks *Time* ja *Newsweek*: võimalikult „tihedad” artiklid ja väikesed peal kirjad. Ka raamatuks köidetav ja konsulteeritav, nimederegistriga muidugi. Ja spetsiifiliselt „eesti asjadest” kõnelev, muid muukeelsete eriajakirjade hooleks jättes. Siin ei leia toimetus põhjust oma seisukohta muuta.

Nüüd aga hoopis midagi muud: aastaks 1980 tuleb paratamatult tõsta aastatellimise hinda, mis on juba neli aastat olnud ühekõrgune kõigile: kümme dollarit. Vahepeal on nii trüki. kui saatekulud pidevalt tõusnud ja ka meie ei jõua enam muidu edasi. Niisiis: 12 USA või 13 Kanada dollarit aastas, mujal vastavalt rahakursile.

Järjekordsed vabandused ka raskest talvesemestrist tuleneva hilinemise eest! Kuues number on aga juba käsikirjas olemas ja tohiks jaanuaris lugejate kätte jõuda. Ei julge antud olukorras nagu hästi lubadusi anda, aga kindlasti teeme kõik võimaliku edaspidigi, et AK saaks korrapärasemalt ilmuda. Hädasti oleks vaja eesti keelt valdavalt masinakirjutajat Scarborough piirkonnas; senised otsimised pole kahjuks tulemusi andnud ja on hilinemist põhjustanud.

Õiendus

Kirjet *Kaheksa Eesti tänase muusika loojat* (AK 4/79:37) täiendada järgnevalt: Koost. T. Šubin. ER, Tallinn 1979: 160, 3000 eks., 70 kop.

M a r e
T a a g e p e r a Eesti põlevkivivarud on maailma väiksemaid, toodang suurem kui ühelgi teisel riigil maailmas. Eestil on seetõttu maailma suurimad põlevkiviga seotud saastamisprobleemid. Tahaksin neid käsitleda nii Eesti kui N.Liidu ja samuti maailma raames.

Mõned näited Eestist. Tallinn-Narva rongilt võib näha Kiviõli lähedal asuvat tuhamäge, mis on praeguse Eesti kõrgeim punkt maapinnalt mõttes (merepinnast mõttes on Suur-Munamägi – esialgu! – ikka veel absoluutselt kõrgeim). Kuid nähtavaim Eesti mägi on ikkagi TUHAMÄGI. Tuhamäed ehk terrikoonid moodustavad praegu olulise osa Põhja-Eesti kuumaastikust, mida kirjeldab 18 eesti loodusteadlase memorandum aastast 1977 (vt. *Teataja* 17.9.77:3): viljarikas maapind ja taimestik on hävitatud tohututel aladel, õhk reostatud tolmu ja suitsuga ning väävlit, nitrogeene ja fenooli sisaldavate mürkühenditega. (Foto tuhamäest vt. *ENE* II:65/6.)

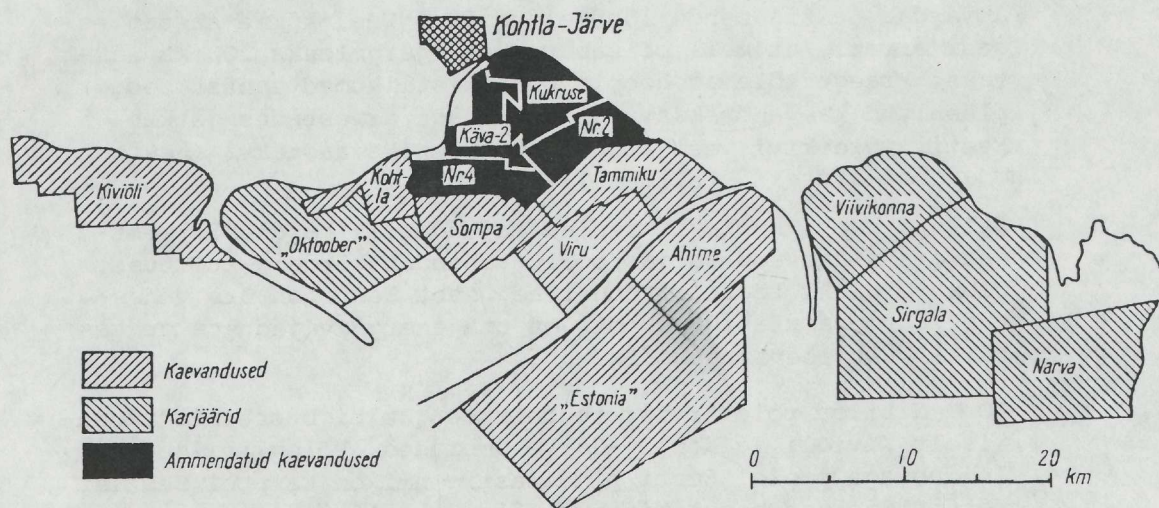
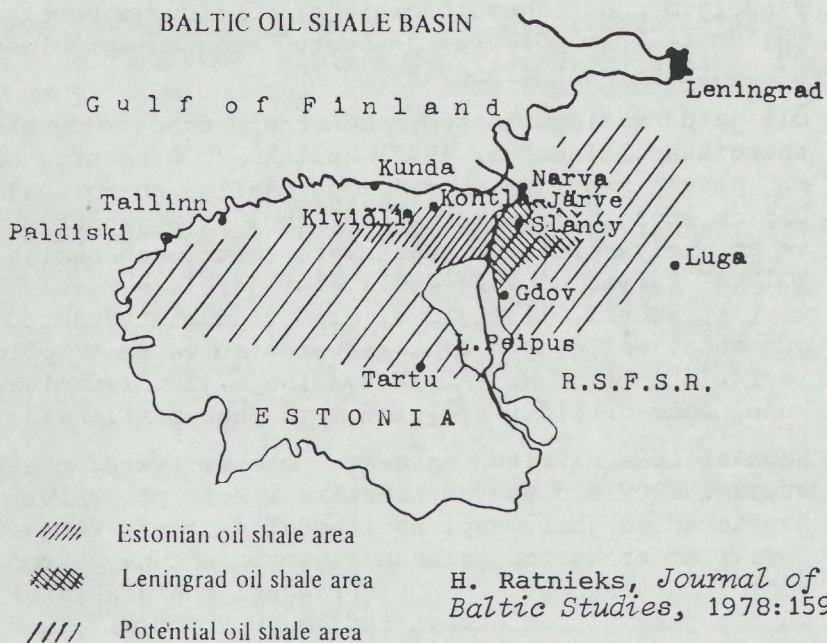
Saastamisprobleem Eestis ei ole mitte hiljuti tekkinud: juba a. 1971 soovitas üks karikatuur Põhja-Eesti rannikurajoonis ujujaile erilist supelkostüümi:

Sirp ja Vasar 31.12.1971

Jõesed nagu Purtse ja Pühajõgi – kunagi kalarikkad – on nüüd täiesti elutud ja mürgitavad vett Soome lahes veel mitme kilomeetri kaugusel jõesuudmest.

*AK kokkuvõtte ettekandest *KLENK*'il 1979.

Eesti põlevkivimaardla

Paalme-Vaher, *Tehnika progress põlevkivi kaevandamisel*, 1978:13

Vaadeldgem nüüd lähemalt maailma, N.Liidu ja Eesti energia- vajadusi, kuna põlevkiviga seotud saastamisprobleemid on nendest otseselt olenevad.

Õli- ja petrooleumitooted moodustasid umbes 40% maailma energiatarbimisest a. 1965. Aastaks 2000 on ette nähtud, et nad peavad rahuldama poole kogu maailma energiavajadustest. Üldine energiatarve kolmekordistub, õli- ja petrooleumitarve aga neljakordistub. Vastavate varude kahanemise tõttu kõikjal kasvab nõudmine põlevkivi järele – Eestis sellepärast, et Siberi õliväljad ei ole suutnud ettenähtud toodangut anda. Sellega on aina kasvamas surve Eesti põlevkivi veel ulatuslikumaks väljakaevamiseks ja põletamiseks, eriti kuna Loode-N.Liidus ei leidu muid energiaallikaid.

Nagu alguses mainitud on Eesti põlevkivivarud maailma väiksemaid. Suurimad asuvad Ameerikas. Meie põlevkivi on kõrge kvaliteediga just maapinna lähedal ja seega kergesti kaevandatav; Ameerika oma paikneb sügavamal, kuna petrooleum on senini kättesaadavam olnud. Praeguse energiakriisi tõttu on aga juba mitmed ettevõtted, nagu *Union Oil* ja *Occidental* Colorados põlevkivi tootmist alustamas.

Ajal, mil põlevkivivarude kasutamine Ameerikas alles algab, ähvardab Eestis nende lõpulejõudmine. Veel kümme aastat tagasi arvati, et meil piisab varusid järgmiseks 200-ks aastaks. Praegu kõlavad hoopis pessimistlikumad ennustused: plaanitud kaevanduskasvu ja -kadudega arvestades jätkub Eestil põlevkivi veel ainult mõnekümneks aastaks! (*Eesti maapõue kaitsest*, Tallinn 1976:14)

Sellega kaoks ka Eesti senine majanduslik tasakaal, sest energia sissevedu väljastpoolt tähendab kõrgeid kulutusi. Olukord oleks tõesti irooniline, sest Eesti on üks vähestest Euroopa riikidest, mis on oma energiavajaduste suhtes täielikult isevarustuslik.

80% N.Liidu põlevkivist toodetakse „Balti basseinis“, peamiselt Kiviõli ja Kohtla-Järve ümbruses. Põlevkivilademeid leidub aga poolel Eesti pindalast – nii on ka pool Eestist potentsiaalses saastamisohus põlevkivi läbi.

Kaevandamist lähemalt vaadeldes näeme, et kaevandamiskaod on meil lubamatult suured: 50 % (näidiskaevanduses *Estonia*, mis peab tootma 5 miljonit tonni põlevkivi aastas). Pealmaakaevandamisel läheb näiteks Sirgala karjääris raisku 2 m paksune turbakiht, mis heidetakse põlevkivini jõudmiseks lihtsalt segamini liiva- ja lubjakiviga. Üldse hävitavad karjäärid taimestiku ja rikuvad maapinda; kuna aga pealmaakaevandamine on lihtsam, kaldutakse eelistama just neid. 40 % kaevandustest ongi juba karjäärid.

Colorados on kasutusel maa-alune utmine ehk ilma hapnikuta kuumutamine. Põlevkivisse puuritakse augud, õli kuumutatakse kivist välja ja tuuakse maa peale veesurve abil. See menetelm on muidugi kallim, kuid ei riku maapinda. Ka Eestis tuleks tarvitusele võtta uut tehnoloogiat sellest laadist. Kuid selle asemel näib olevat kiire kergemini kättesaadava põlevkivi jäägitu ärapõletamisega.

Juba a. 1916 ütles üks Tallinna tervishoiukomisjoni liikmeid põlevkiviga tehtud laboratooriumikatseid jälgides: „Kivi oleks ülekohus lihtsa küttematerjalina ära tarvitada.“ Praegu juhtub aga just nii: 70 % kõrgema kvaliteediga põlevkivi läheb kahe maailma suurima sel küttel toimiva elektrijaama ahjudesse: *Balti Soojuselektrijaam* Mustjõe kallastel ja *Eesti SEJ* Narva lähedal. Moskva kavatseb käima panna veel kolmandagi sellise jaama. See nõuaks põlevkivi toodangu kahekordistamist.

Põlemisel tekib palju tuhka, sest pool kuni 2/3 põlevkivist moodustavad anorgaanilised ained. Seni on osatud ära kasutada ainult 7% tuhatoodangust (ehitusmaterjalina või põllumulla parandamiseks): tuhamäed siis aina kasvavad ja kasvavad.

Kasvavast energianõudmisest olenev põlevkivi kaevandamine on viimase 30 aasta jooksul liig kiiresti kasvanud (ligikaudu kümnekordseks ajavahemikul 1950 - 79) selleks, et saastamisprobleeme kontrolli all hoida. See saastamine on pealegi toimunud teiste hüveks: umbes 2/3 Eesti elektritoodangust läheb väljaspoole riigipiire, peamiselt Leningradi ja Lätimaale. Eestlased moodustavad ainult 0,5% ümber N. Liidu rahvastikust, toodavad aga 2% seal kasutatava energia kogusummast. Kui seda tehakse kohalikku keskkonda ja saastamisnorme ignoreerides, on tegemist lihtsalt röövmajandusega.

Väljavaated energiamajanduse alal on kokkuvõtlikult järgnevad: eelseisva 30 a. jooksul kahekordistub arvatavasti kogu maailma (samuti N.Liidu) tarbimine. N.Liidu õlivarud kahanevad ja ta peab oma õli väljavedu piirama. Kuid ka Eesti põlevkivivarud kahanevad kiiresti; sellepärast tuleks avaldada tugevat survet röövkaevandamise pidurdamiseks. See on hädavajalik, kuna energiat impordeerides muutuks Eesti veel enam teistest olenevaks kui ta juba praegu on. Samuti on aega vaja saastamisprobleemide lahendamiseks.

Mis siin teha saab?

Tuleks kasutusele võtta madalama kvaliteediga põlevkivi kasutamine, eriti soojuselektrijaamades. Kõrgema kvaliteediga põlevkivi tuleks jätta tooraineks (teadaolevalt saab sellest toota vähemalt 50 hinnatavat saadust, kütteõlist liimini). Lahtisi kaevandusi ei tohiks enam juurde ehitada; selle asemel tuleks välja arendada maa-aluse utmise tehnoloogia. Tuhka tuleks ehitusmaterjalina ja mullastiku parandajana rohkem kasutada.

Kuidas seda kõike läbi viia?

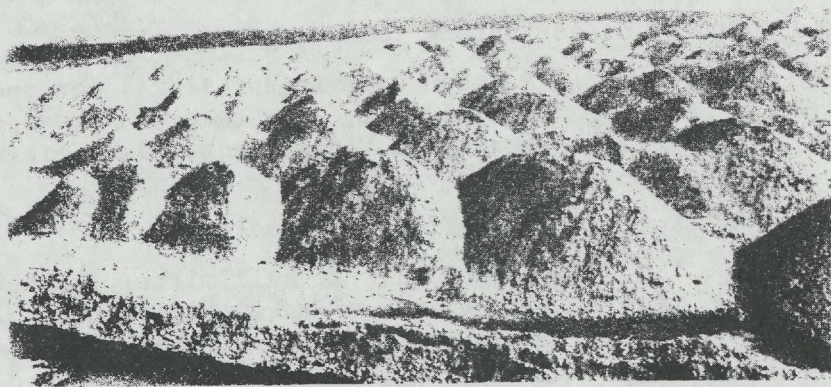
On selge, et viie-aasta plaanides tuleks ette näha nii tootmise kui ka keskkonna kaitse norme. Saastamisprobleemide lahendamisel peaks olema rohkem kohalikku kontrolli. Riik peab andma fonde maa-aluse utmise väljaarendamiseks, mis ei saasta loodust.

Mida meie siin teha saaksime?

Loodusvarade forsseeritud ammendamine ei ole mitte ainult Eesti, samuti mitte N.Liidu sisemine, vaid üleilmne probleem. Sellega on hakanud tegelema mitmed rahvusvahelised organisatsioonid, nagu ÜRO juures tegutsev uurimisprogramm Inimene ja biosfäär (*Man and Biosphere, MAB*). Selleks et Eesti saastamisprobleeme lahendada, tuleb olukorda tunda; selleks et tunda, tuleb uurida. Eesti loodusvarade ammendamise ja saastamisprobleemide toomine maailma foorumile on eestlaste ülesanne. Kui meie seda ei tee, kes siis?

Lk. 9: *Karjääri's kaevandatud ala enne tasandamist. Paalme-Vaher, Tehnika progress põlevkivi kaevandamisel*, Tallinn 1978, lk. 64/65.

Kontserdilt Torontos 18. nov.: Lilian Treiberg, René Ufer ja Andres Raudsepp.

Esinemiste puhul Torontos palusime jutuajamist meeoleolulaulude autori René Uferi ja nende esitaja Lilian Treibergiga.

Mis paneb Teid eestlastele laule tegema?

Ma teen ameeriklastele ka, aga eestlastele on kuidagi südamelähedasem, kuna ameerika trend on praegu liig „äriline” – seal peab tegema asju, mis ei istu hingele, nagu näiteks istub *Vana Tallinn*.

Aga ehk pakub muusika Teile veel muudki?

Majanduslikult küll mitte, lihtsalt loomine pakub rahuldust. Esinemine on raske töö iseenesest, aga kui on soe publik nagu siin, siis pakub ka esinemine rahuldust.

Kas jutustaksite, mis on juba selja taga, mis veel ees?

Senistest lauludest on sõelale jäänud nii paarkümmend – igat ideevälgatust ei saa ju tarvitada. Nüüd tahaksin teha hulga uutmoodi laule. Siiani olen vaadanud tagasi, mälestustesse, nüüd võiks olla filosoofilisemat, inimestele ütelda midagi, mida nad peaksid kuulama.

Kuidas on sõnadega: kas teete nad alati ise?

Minu viisidele on ka teised sõnu teinud, nagu näiteks Jyri Kork, kuid enamik on minu enese omad. Viis tuleb mul ikka esimesena, siis teen sõnad.

Teie arvel seisab juba 11 heliplaati; millal tosin täis saab?

See peab tulema spontaanselt. Selleks on vaja tõuget. Seda on vahel Andres Raudsepp andnud.

Sama küsimus Teile, Lilian: mis paneb Teid eesti laule laulma?

Eesti keel on mu emakeel ja nii kõige lähedasem. Laulda on eestlastele raskem, sest ameeriklased on armunud välismaalastesse; eestlased suhtuvad mu laulu kriitilisemalt kui nemad. Aga põhiliselt on publik ikka publik.

Kui kaua olete juba eestlastele esinenud?

Paar aastat, tosin korda – kui on kutsutud. Koos René Uferiga oleme teinud ühe plaadi.*

Tulevikukavatsusi?

Kavatsen edaspidigi kaasmaalastele laulda, erilisi tulevikuplaane pole praegu. Torontosse tulen hea meelega tagasi!

*T.m.: vt. AK 2/78:36j.

Eestlastest ja nende naabreist

*Felix
Oinas*

Kirjutises *Vabadusvõitlus või tõusiklus* (AK 4/79) on T. Peter Park käsitletud eestlaste halvustavat suhtumist venelastesse; ta paneb selle tõusikluse arvele, mis tõstis Eestis pead eriti 1930-ndail aastail. Paraku ulatuvad selle suhtumise juured hoopis kaugemale ja sügavamale.

Inimloomusele on iseloomulik vahetegemine „omade“ ja „võõraste“ vahel, ajendatud „siserühma“ (*in-group*) ja „välisrühma“ (*out-group*) suhengust. Oma küla, valla või maakonna poisid on ikka kangemad ja oma tüdrukud ilusamad kui väljaspoolsed. Sama suheng on iseloomustav ka naaberrahvaste vahelistele vahekordadele, nagu seda näitab rahvaluule rabava konkreetisusega. (T.m.: vrd. AK 3/78:25jj)

Naaber- või võõrrahvaile kaldutakse omistama sageli jooni, mis vihjavad nende lähedasile suhteile loomadega. Ja kui neid peetaksegi inimesteks, siis nähakse nende juures kõiki võimalikke negatiivseid jooni, nagu räpasus ja kasimatus, ihnus ja ahnus, laiskus ja rumalus, valelikkus, petmine ja röövimine.

Vastandina sellele kujutatakse iseendid päikese-lastena – puhtaina, headena, tarkadena. Selline suhtumine esineb nii kultuurrahvail kui ka primitiivseil suguharudel. Viimaste kohta kirjutab Claude Lévi-Strauss: „Primitiivseist suguharudest on öeldud, et nad käsitavad nende oma suguharu piiri inimkonna piirjooneks ja peavad kõiki väljaspool seda võõrasteks, s.o. kasimatuiks, tooreiks „ala-inimesteks“ (*sub-men*) või isegi „mitte-inimesteks“ (*non-men*) – hädaohtlikeks kiskjais või tontideks.“

Seda küsimust olen ma käsitletud laiema ainestikuga raamatus *Kalevipoeg kütkeis* (ilmumisel). Esitan siit ainult mõned näited. Poolakad ja tšehhid pilkavad sakslaste sündi ladinakeelse epigrammiga:

*Teutonicus sunt nati,
venerunt de culo Pilati.*

Ligilähedane sellele on ka seletus, mis on antud švaabide algupära kohta: „Švaabid on, nagu teame, kõrgest soost: üks lind (haigur) on nad puu otsast alla s...“

Poolakad kinnitavad: *Kits tõi ilmale sakslase
ja seapõrsas venelase,
kuid kaunis tütarlaps
sünnitas poolaka, vaese vennikese.*

Paljud rahvad Püreneedest kuni Uuralini austavad üksteist sõnaga *šiga*. Prantslased näiteks tarvitavad väljendit „must kui šiga“ vähemalt inglaste, sakslaste, poolakate, hispaanlaste ja tšehhide kohta. Reale eri rahvusile on kohaldatud anekdoot, mille järgi üks sikulauta sisseläinud kihlveda-jaist nii haiseb, et sikk ise laudast välja sööstab. Venelased peavad ukrainlasi rumalaks: „Kurat võttis ukrainlasel pea otsast ära ja pani kalkuni pea asemele.“ Poolakad jälle alahindavad sakslasi: „Sakslane on rumal kui saabas.“

Naabrite ja võõraste kohta käivad ütlused lähevad isegi niikaugele, et soovivad neile — olgugi naljatades — hukatust. Venelased ütlevad: „Sakslane võib olla hea mees, aga on siiski parem ta üles puua“; „Kui sa ristid juuti, hoiä ta vee all!“ Sakslased ütlevad omakorda venelastest: „Kui sa ei lase venelasel surra, siis ei lase ta sul elada.“

Esitatud märkused näitavad meile kätte võtme meie naabrite halvustamisprobleemi lahendamiseks. On ilmne, et küsimuses on rahva püüd naaberrahvaid või -rahvusi enesest madalamana näidata, et sel tagapõhjal end ülendada. Sellised lood ja kõnekäänud, kui nad arvatakse (sageli ekslikult) tabavat mõnd naabri nõrka külge, lähevad rahvatraditsiooni ja leviivad kui kulutuli. Meie sisemiste naabrite, balti parunite pihta sihitud pilke eripärasuseks on asjaolu, et nendes seltsib rahvuslikule antagonismile veel sotsiaalne antagonism. Seda pilketraditsiooni on kasutatud viimasel ajal ohtralt N.Eestis propaganda otstarbeks. Et meil pole soomlaste kohta lõikavaid nalju või salvavaid väljendeid, selle eest võlgname tänu meid lahutavale Soome lahele.

Idanaabreist (nüüd ka sisenaabreist) venelastest ja lõuna-naabreist lätlastest on meil rohkesti halvustavaid lugusid. Sellised pilkelood venelastest, nagu T.P. Pargi kirjutises mainitud näopesemine käimlapotis ja paljud teised, pole muud kui tugevasti koloreeritud rahvaluule. Oleks aga eks-

lik mõelda, et sedalaadi lood on meie iseseisvusaja leiutis, vaid neid on kõneldud juba sajandeid. Näiteks katoliku preestri Michael von Isselti kroonika järgi (1587) on Ivan Julma okupatsiooni järel Kirepi lossi ümbruses askeldavaid venelasi samastatud paharettidega. Samavõrd halvustav on kahtlemata ka venelaste traditsioon eestlastest, kui ainult pääseksime selle juurde. Omal ajal kasutati Venemaal läänemeresoome rahvaste kohta pejoratiivset väljendit „sinisilmaline tšuuud“. Tänapäev on venelastel eestlaste kohta tarvilikul leebe sõimusõna „tšuhna“.

Lätlasi nimetavad eestlased „lätikopsuks“, tõenäoliselt selles sõnas sisalduva *ps*-ühendi pärast, mis võib iseloomustada läti keelt. Müüdis keelte keetmisest viskab keelte jagaja Vanataat hilja kohale jõudnud lätlastele keelevahtu kulbiga ette ja määrab neil kõigist keeltest kokkukraabitud keele. *Kalevipojas* lastakse pahareti pojukestel kõnelda „laksati kui läti keeles“.

Aga lätlased pole vastusega võlgu jäänud. Oma naabruses – Lõuna-Eesti lääneosas – asuvaid eestlasi kutsusid nad „lollideks“ (*mulkis*); sellest ongi tulnud sõna *milk*, mis on kujunenud meil seisusuhkuse sümboliks. Kuna eesti karjalapsed saadavad vihmapiilved Venemaale või Harjumaale, siis lätlased läkitavad need – kuhu mujale, kui oma põhjanaabrite juurde:

*Mine, vihmake, mihisedes, ulgudes,
mustade eestlaste juurde;
tule, päikseke, kiikudes sias,
valgete lätlaste juurde!*

SIPELGA-JAHIL

V e l l o 1921. aasta septembris kirjutas Eino Leino Helsingist Tallinna Bernhard Lindele (tollal kirjastus Varraku hing):

Käesolevaga tahaksin kõige soojemalt soovitada oma kirjariikust sõpra A. Sipelgat, kui Sul on võimalust tema vilgast sulge oma kirjastustöös või Sinu toimetet ajakirjus kasutada. Siin Soomes on ta teosed saanud üsnagi soodsa vastuvõtu osalisiks.

Selle juhuslikult loetud kirja tagajärjeks oli tõeline „sipelgajaht“ ootamatute raskuste ja üllatustega, sest andmete leidmine selle kirjamehe kohta osutus õige keeruliseks. Kuid siit-sealt avastet pisipaladest on hakanud kuju võtma aastail 1917-1930 (vähemalt!) tõelise sipelga vilkusega sulge liigutand suguvenna kuju. Tema eluloost ei näi keegi siiani hoolinud olevat, esialgse „jahisaagina“ kätteleitud 25 tema usinast sulest tunnistavat teost (küllap neid leidub rohkemgi*) õigustavad mehest veidi vestma.

Sipelgas on sündinud 1885 Piiteris eesti vanemaist. Tolles linnas on ta ka saanud koolituse ja töötanud ajakirjanikuna. Maailmasõja ajal astus Sipelgas Vene armeesse, kus saavutas leitnandi auastme. Pärast Vene riigipööret asus ta Soome, kus seisis alul salapolitse'i teenistuses.

Nii tuvustasid meie kangelast oma lugejaile *Helsingin Sanomat* 22. mail 1924, kui ta oli juba rahavarguses süüdistatuna (mis ta olevat maha joonud) Soome kohtu ees seisnud. Soomest välja saadetud, asus ta varsti pärast seda Eestisse.

Salapolitse'i teenistuses ta küll ei seisnud, selgub Soome arhiividest, samuti aga ka see, et tema eri paberites leidub kolm sünnidaatumit; õige näib olevat 12.6.1885. Soome saabus ta tõenäoliselt 1917, kus andis samal aastal välja luulekogu *Predzakatnõje ogni* (Lõõsk loojangu eel). Eri raamatuna ilmusid 1917 vene keeles veel Armas Launise ooper *Kullervo* ja Artturi Järviluoma rahvanäidend *Pohjolaiset*, tõlkijaks Sipelgas.

1920 - 23 toimetab ta trükki juba kümme raamatut, neist kuus originaalteost. 1920 ilmuvad *Punapää-Roosa* (novellikogu, *Uusi Suomi* ja *S. Sosiaalidemokraatti* arvustavad kiitvalt), *Punainen Venäjä* (Puna-Vene, jutustuste kogu A. Olhovskij varjunime all), Launise ooper *Seitse venda* ja Linnankoski *Laul tulipunasest lillest* venekeelses tõlkes. Aasta hiljem järgnevad romaanid *Kohtalon siivet* (Saatuse tiivad) ja *Gol-gatha*; viimasest ilmub juba 1922 kordustrükk uue pealkirjaga *Punaisen auringon lapset*, samal aastal veel jutustused *Kun tähdet sammuvat* (Kui tähed kustuvad). Romaanid käsitlevad elu N.Venes ja on tõlgitud venekeelsest käsikirjast.

*Sipelga enda andmeil pidi tema tõlgitud K.V.Lehtimäki romaan *Üles põrgust* olema ilmunud Moskvas, sissejuhatusega Maksim Gorkilt — ja koguni neljas trükis.

Aasta 1923 toob sarja kirjanduslikke pildikesi Helsingi mustlaskunstnikest, pealkirjaga *Ylä-Brondan ritarit* (Üla-Bronda rüütlid), kuid ka juba Sipelga esimese eestinduse: *Punapää-Roosa*, millele järgnevad 1924 *Punase päikese lap-sed*. Sipelga Soome-perioodi lõpuarvele koguneb niisiis 13 raamatut.

Tartus ilmub a. 1926 Sipelga *Andesta* (allpealkirjaga Luulet proosas). Aga ilmselt juba enne seda oli ta hakanud kirjutama hoopis rahvalikumal nivool: odavale vihikromaani-le *Kuldne mülgas* (1925?-26) tuleb „järg” *Kirgede orjad* (1926j). Edasi ilmub „satüür-romaan” *Kaubamaja Jankel Zwiebelson ja Pojad* (1927) ja krimi *Must ingel*, aga ka E.Maharami aineil trükkitoimetet *Hiina novellid ja jutustused* (1927).

Saatust muheleb: Sipelgast saab *Sipelga* toimetaja (koos Kivilombi Intsuga, 1928; see leht ilmub juba 1919). M. Moraine'i *Maailma valitseja* tõlkega (1929) kaob aga Sipelgas jäädavalt *Eesti raamatute üldnimestikust*, kus esineb 9 korda (1923-29).

Spiooni „päevikuga” *Zapiski agenta RazvedUpra* (RazvedUpra agendi päevik, 1930 Pariisis lehe joonealusena, siis raamata) astub Sipelgas — nüüd juba A. Olšanskina — veelgi rahvusvahelisemale areenile. 1931 ilmub Tampere raamatu rootsikeelne tõlge, kümme aastat hiljem Porvoos ka soomekeelne (trükiti teistki korda 1942). Oleks huvitav teada, kui palju ajalugu ja kui palju fantaasiat leidub selles teoses, mis puudutab muuhulgas ka Tallinnas 1924.a. esimesel detsembril tehtud riigipöörde-katse finantseerimist N. Vene saatkonnast Helsingis. Kuna Sipelgas liikus asjaga kursis olevais ringkondades pole võimatu, et mingi osa tema kirjeldustest on rajatud tõikadele; mõni on seda tõestatavalt, nagu „prl. Silbermesseri” episood. Kuid mis määral? Sellest raamatust on serveerinud väljavõtteid puhta kullana ajakirja *Vikerlane* a. 1950. Nii seda siiski teha ei saa.

Kuid kellelt pärida? Sest selle teosega kustuvad ka meie „eesti-soome-vene kirjaniku” — nii olevat Sipelgas end ise tituleerind — jäljed. On ta surnud või elab veel ja võib ise asjasse selgust tuua? Nii või teisiti ei saa me seda „sipelgajahti” tänaste ridadega veel kuidagi lõpetatuks kuulutada.

ESTO 80 „Maailmafestivaal“ – kas ainult 10% -le?

Eelviimases „Teatajas“ (27.10.1979) „A.M.“ mõtiskleb teemal kas ESTO 80 on või ei ole kõigi eestlaste ettevõtte. Autori initsiaalide taga peaks leiduma „Teataja“ peatoimetaja, kes ühtlasi on ESTO peatoimkonna kesksemad kujud. See asjaolu teeb arutelu huvitavaks.

„A.M.“ (või Peatoimkond?) jõuab otsusele, et ei, ESTO 80 ei ole kõigi eestlaste ettevõtte. ESTO 80 peab jääma ikkagi ainult Läänes olevatele eestlastele.

Selle väitega lülitatakse välja tervenisti 90 % eesti rahvast, kus see ka ei juhtu elama ida pool Läänemerd, kas kodumaal või isegi kaugel Siberis. ESTO 80 ei ole neile, vaid jääb meie väikese rahva ühe juhusliku murdosa (10 %) „maailmafestivaaliks“ – nii hale kui see mõte ka ei tundu.

Nüüd jääb „A.M.“-i artiklist siiski mulje, et ta nagu põhimõtteliselt küll sooviks näha rohkem kui 10 % kõigist eestlasist ESTO-l. Kuid ta leiab, et see mõte peab jääma soovunelmaks. See ei olevat kuidagi läbiviidav, sest neid teisi eestlasi (90 %) ei saa ju kuidagi kutsuda. Ja neid ei saa kutsuda sel lihtsal põhjusel, et puudub vastav kirjapaber. – Ainuke antud põhjus selliseks eesti rahva masshulgamiseks on niisiis vastava kirjapaberipuudus: „Kirjapaberis on küsimus“.

„Välis-Eestiga“ polemiseerides nimetati eelviimases „Teatajas“ nimepidi kõik ESTO 80 komiteede peategelased, mitukümmend respektieritud kesk- ja muude organisatsioonide juhtivat liiget. Nüüd paistab aga, et kõikidel neil väärtuslikel inimestel on head tahet küll, aga ... Soovitakse küll tervele eesti rahvale midagi teha, aga ...

Näib nagu „A.M.“ ei suvatse vahet teha peasja ja detaili vahel. Esiteks on ju asi ikka nii, et meil (eesti rahval) polegi nii pagana tähtis mis moodi mingisugune kirjapaber lõppude-lõpuks välja juhtub nägema. Eriti oluline pole meile ka ESTO 80 laulupeo noodiraamatu välimus ega ka mitte teised sarnased pisiasjad.

Äraütlemata väärtuslik meile kõigile oleks aga plaanikindel töötamine üldrahvuslikes huvides, ka ESTO 80 raames, mingisuguse üldhõlmava SIHI saavutamiseks. Sihtidest üldse on aga siinamaani üpris vähe kirjutatud, muuseas eriti ESTO Peatoimkonna poolt. Detailidest lehed juba kubisevad.

Juhul kui ESTO 80 sihiks võiks lugeda meie kannatanud ja hajutatud rahva (OBS rahva, mitte vaid 10 %) koondamist ja positiivse soojusega identseuse andmist, siis peame tegutsema laiahaardeliselt ja kreaatiivselt, mitte pateetiliselt passiivselt ja separatistlikult. Tegelik probleem paistab rohkem peituma solidaarsusetundes ja initsiatiivivõimes kui kirjapaberis.

Ahto
Sepp

„Seisku siis eesti ideoloogia meie lähema tuleviku vestluste, arutluste ja vaidluste tulipunktis,“ nii lõpeb juhtkiri AK-s nr. 5/78. Selles seoses peaks meid eriti huvitama üks 1978.a. suvel päevavalgele ilmunud dokument. Tegemist on viimase kodupinnal ametis olnud Eesti Vabariigi peaministri Otto Tiefi läkitusega eesti rahvale nii kodumaal kui ulgumail, kirjutatud paar aastat enne surma (1976), mille originaal (vt. lk. 18j) on nüüd meieni jõudnud. Seda on pakutud avaldamiseks kahele väliseesti lehele, kes aga pole soovinud seda teha. Läkituse pealkirjaks on *Ideoloogia sugemeid*.

Paar sõna tagapõhjaks. 1944.a. septembris moodustas tolle aegne presidendi kohusetäitja prof. Jüri Uluots uue Vabariigi valitsuse Otto Tiefiga peaministri ülesandeis. Pärast Uluotsa surma oleks Tief põhiseaduse kohaselt pidanud asuma Vabariigi Presidendi ülesandeid täitma, kui see võimalik oleks olnud. Vabadussõjas oli Tief olnud Kalevi Maleva ohvitser; 24 aastat hiljem oli ta Vabariigi viimaseks peaministriks kodumaa pinnal. Kuna ta 1944.a. sügisel pidas oma ülesandeid tähtsamaks kui „õigeaegset“ põgenemist, viibis ta seetõttu Uluotsa surres (1946) Külmal Maal, kuhu jäi aastani 1956. Oma viimased eluaastad veetis ta taas Eestis, elades vaikselt ja omaette Eesti-Läti piiri lähedal, kus kirjutas käesoleva läkituse.

Õigupoolest peaks olema ülearune sellele seletusi ja tõlgendusi lisada. Teeme seda siiski, et esiletoodud mõttekäike ja seisukohti paremini esile tuua.

Kõigepealt: kas on mõtet ülearu südant valutada praeguse Eestis valitseva majandussüsteemi pärast? Tief arvab, et kui on töökust ja ettevõtlikkust, saab igas majandussüsteemis elada: selle poolest jääb rahvas püsima ja on igal juhul suuteline oma elujärke parandama. Põhiline oht rahvale ei seisa majandussüsteemis, vaid kuskil mujal.

Teiseks: mingem olulise juurde. „Kultuuriloomingu vabadus on vaimutoodangu kõrge väärtuse aluseks. Sõna-, trüki- ja organiseerimisvabadus ning enesemääramisõigus on iga isiku ja rahva loomulik vajadus.“

Nüüd oleme väärtuste juures, mis on tõesti tähtsad. Teame, et praeguses Eestis on olnud raskusi, kuid kõigele vaatamata on seal loodud kultuurilisi väärtusi nii kujutavas kunstis ja kirjanduses kui ka muusikas. Võiks ütelda, et selle

Teoloogia sugemed

1. Majanduslik edu ei sõltu eestkätt majandus-süsteemist (kapitalism või sotsialism) ega riigikorrast (parlamentarism või diktatuur).

Majanduslik edu sõltub peamiselt isikute ja nende koondiste, resp. rahva töökusest ja ettevõtlikkusest ja riigijuhtide oskusest soodustada tootmist ja tarb. mist ning tehnilist haridust.

Näited: Ameerika Ühendriigid, Jaapan, SFTV, SDU, Nõukogude Liit, Jugoslaavia, Israel.

2. Vaimuvalla edu väljaspool majandust (kultuuri edu) sõltub peamiselt kultuuri loomingu vabadusest, mis on vaimutoodangu kõrge väärtuse aluseks.

Sellepärast on sõna-, taika- ja organoosiivsus vabaus ning enesemääramise õigus iga isiku ja rahva loomulik vajadus, mille rahuldamine on esmajärguline ülesanne riiklikel ja rahvusvahelistel võimuorganitel.

3. Isikute ja rahvaste tung alalhoidu ja arendada omapära on progressiivne nähe (nähtus), kuna

vastab looduse asangu põhiseunale - mitmekesisu-
le võistluse kaudu, mille eestlased, eriti ka välismaist
näitavad kõrget taset.

Üks tähtsamaid vahendeid omapäru alalhoidmise ja
arendamiseks, on omavaheline kultuuriline side.

Sellepärast tuleb arendada lähikäimist sise- ja
väliseestlaste vahel igal teel, eriti ka isiklike külal-
küskude kaudu.

4. Ideoloogilised vastolud, nagu usulised ja sotsiaal-
poliitilised, ajaloo vältel kaotavad teravuse, arenevad
rahuliku kooselamise suunas. Sellepärast on vaenu-
avaldused või võrastumine neil alustel eestlaste
vahel, eriti eesti maalaste ja pagulaste vahel, kaljulik
nähe (nähtus), mille vastu tuleb võidelda.

Eestlased välismaal impeeriumi enam halvustada
kolhooside majapidamist Eesti, kuna see on palju
paranenud viimasel ajal. Hõusnad sarrinellikule tä-
semole Nõukogude liiduvabariiki kuhu.

tõttu et loojate hinged ja südamed on alati vabad. Müts maha nende ees!

On teisi alasid, kus arenemistingimused on olnud raskemad ja pole saadud midagi teha, eriti seoses ühiskondlike küsimustega. Otto Tief annab põhiliselt juhendi, kuidas olulist ebaolulisest eraldada, näiteks kitsast, vaid majandusele rajatud mõttelaadi (mis on ka marksismi üheks põhialuseks) kõigest sellest, mis on rahva püsimiseks oluline ja väärtuslik.

Kolmandaks: meie tung oma rahvuskultuuri säilitada ja arendada vastab looduse põhinõudele: mitmekesisidus võistluse kaudu. See on loomulik püüe nii kodu- kui väliseestlastele. Sellepärast on vajalik tihe side, muuhulgas ka külaskäikude kaudu. Pidagem meeles, et need mõtted tulevad mehelt, kes on korduvalt pannud oma elu ja heaolu kaalule oma rahva eest, on veetnud pikki aastaid Külmal Maal ning pühendanud oma elu lõpuperioodi, elades nagu unustatuna kuskil maakolkas, mõtetele oma maa ja rahva heaolust. Võõrdumine kodu- ja välis-Eesti vahel on tema meelest oht, mida on vaja ja võimalik vältida.

Neljandaks: eestlus on olulisem kui „ideoloogilised vastuolud“. Aja jooksul kaotavad need oma tähtsuse ja arenevad rahuliku kooselamise suunas. Mõeldud on siin peamiselt sotsiaal-poliitilisi süsteeme ja majandussüsteeme nagu sotsialism, kommunism, kapitalism jne. Tuletagem siin meelde, mis alul öeldud: vaimuvalla edu sõltub kultuuriloomingu vabadusest. Vaenlaseks ei ole niisiis mitte sedavõrd ideoloogilised erinevused kui vabaduse puudus. Võiks lisada: vabaduse puudus, mis takistab elujõulistel ja loomulikkudel eluvaldustel-mõttelaadidel maksvusele pääseda.

Lõpuks veelkord mõni sõna majandusest. Kolhoosimajandus on Eestis tõusnud „eesrindlikule tasemele Nõukogude liiduvabariikide hulgas.“ Meile siin ulgumail tundub ehk võõrastav „üleliiduline eesrindlikkus“ väljendusena. Aga eks ole juba 30 aastat nii, et kui Eestis midagi saavutatakse, olgu see teaduses, spordis või – nagu antud juhul – majanduses, kuulub sellest kogu süsteem, milles elatakse. Eestis on sellega harjutud ja teatud väljendused on saanud igapäevasteks. Ja kas pole ka parem ning märkimist väärt, et oleme teistest ees ja mitte taga?

Teiseks, ja see on mõte, mida ilmselt ei Eesti Lauljaskond Rootsis (EPL 14.3.1979) ega „A.M.” pole suutnud või tahtnud seedida: Kelle mure või probleem see on, kui meie poolt saadetud normaalviisakaid kirju ükskõik missuguse võimu poolt konfiskeeritakse? Kes teeb siis vea? -- Igal juhul mitte saatja. Aga meie võime sel puhul tervele maailmale näidata teostunud fakti. Ja seda me peamegi tegema.

Nii Lauljaskonna juhatus kui nüüd hiljuti „A.M.” paistavad olevat äärmiselt mures selle üle, et mis moodsid igasugused okup. Eesti politrukid ja tegelased võiksid reageerida meie laulude, lippude, kavade, hümnide ja nüüd hiljuti kirja-paberi päale. Asjata mure. Seda peavalu kannavad hoopis teised ja palju süngemad instantsid, see ei ole meie probleem.

Kümme kuud tagasi küsiti avalikult (EPL 16.12.1978), et kui k u t s u k s okupeeritud Eestist mõne koori siia ESTO-le esinema, kellele sellest kasu oleks, kellele kahju? -- Kasu oleks muidugi kutsujal, kes terve maailma ees saab demonstreerida viisakust, kultuuritahet, rahvuslikku solidaarsust ja initsiatiivivõimet. Kahju saab olema selle poole pääl, kes konfiskeerib viisakaid kirju ja kes on ilmselge represseerija. Ja loll on see, kes vahele jääb maailma massimeediu-mite ees.

Alles kui kutsumis-protseduur läbi, võiks kõne alla tulla järgmine ja hoopis fiktiivsem aste, nimelt kellele oleks kasu või kahju, kui meie laulupeole tõesti ilmuks mõni hea 100-liikmeline koor Eestist. Seda rohkem retoorilist küsimust võiks ehk, s.t. kui vastus võiks kuidagi ebaselge olla, teine kord edasi arutada.

Mis nüüd päale hakata? - Teatavasti asub okup. Eestis ka mingisugune väljaehitatud laulupidude organisatsioon. Mis oleks üldrahvusliku P.R.-seisukohast loomulik, kui et sinna kiiremas korras saata ametlik preliminarkutse kavadega, nootidega jne? Ametlikul paberil -- muidugi --, nagu kõikidele teistele, aga antud asjaoludest tingituna tähitud ümbrikus. Seda oleksime pidanud tegema juba ammu. Mis oleks lihtsam, kui et Eestisse saata massilist informatsiooni ja ka formaalseid kutseid raadio kaudu, näiteks "Radio Liberty" ja "Voice of America" vahendusel?

Huvitav oleks lõpuks teada, mida arvavad Lauljaskond, ESTO 80 Peatoimkond ja „A.M.”, kas see hoolitsev initsiatiiv, selliste teadete ja kutsete levitamine, meeldiks eesti rahvale siin, seal ja Siberis või ei?

Hain Rebas

Enn
Loo

See juhtus ühel augustikuu erksal hommikul olümpiamures siblivas kodulinnas, Tallinnas. Rummhabemega pikavõitu mees pistis naerulsui kämbla pihku, uudistavaist silmist vaatas sõprus. Nii viisi. Siis sedamoodi näebki välja Priit Pedajas, see eestlaste maa otsijate-igatsejate kojalaulik. Mees kui mägi. Kuidagi karutaoline. Häälgi pisut kõmisev. Ometi pole ta kitarril libisevail väledail sõrmil mingit karuaeglust. Täpsus, kindlus, heliesteetika, mängulust. On ütlematagi teada, et Priit pole mitte ainult hea laulja, vaid kahtlemata ka kõigiti võimekas kitarrist. Nii saade kui vahemäng on värvikirkalt paeluvad.

Priit Pedajas laulab meeleldi. Ei ole siin pikka palumist. Ei ka pikka kohavalimist. Seekord saabki meie laulupaigaks Draamateatri proovisaal. Ei tule mulle pähegi soovida enamat – kaks laulu- ja teatri-ihkajat – pärismaalane ja välismaalane – suvitühjas teatrisaalis.

„Oh seda kellade laja... valuleb leidmata maja... emapuust kuhu see laast...“ alustab Priit lüürilisel kombel Kaplinski riidatõega. Kui siis samas laadis järgneb Marie Underi „Orb“, kipun juba kartma, et Pedajas ongi tõlgenduses lüüririk. Kuid kaugel sellest. Kaplinski raiuv-raske „Otsijad“ toob lagedale karukõmisevat ahastust, kohati vihaga kahasse. „...üksindus saadab meid ja maailm hülgas meid sootuks, on ainult avatud tee ja meeletu lõkendav lootus...“ Ei ole siin puudust lõõgi laiuusest ega jõust. Ja ühtäkki saab mulle selgeks, et Pedajas annab ähvarduse ja protesti nagu mingis kõuelaadses, Tepandi aga seevastu, näiteks, peaks samaks mängu panema terasteravad toonid. Ka vilksatab sel hetkel pähe, et väliseestlastel polegi lauljaid sellest laadist.

„Pedajase elutunnetus on üldiselt vastuoluline, kui mitte melanhoolne,“ ütles Mati Unt (SV 1.4.77) ja Tiia Toomet (Kodumaa 9.5.79) lisas: „Rohkem on neis lauludes heitlemist ja igatsemist kui kättesaamist ja pihushoidmist... paratamatusega leppimise vaikset rõõmu.“ Küllap nii. Ometi on Pedajase laul täismõõduline tervik – sõnad, viis, teostus ja laulumees ise. Meelistervik. Vaata et kuula söömata.

Priit Pedajas lõpetas 1976. aastal Tallinna Konservatooriumi lavakunsti erialal ja on praegu nukuteatris muusikaala juhatajaks. Tegemisi mitmesuguseid. Aga laul on jäänud. Mitmed kontserdid seljataga ja iga uue esinemisega saab eesti luule paremik Pedajaselt uue laulukuu. Underi ja Kaplinski kõrval viisistab ta meeleldi Enno, Masingu, Runneli, Viidingu, Joel Sanga ja nii mõnegi muu kaasaegse värsimeistri luulet.

„Vahel tundub nagu su viisid sünniksüd otse ettekande ajal. On see mõnikord nii?”

„Siiski mitte. Viisid on varem loodud. Aga improvisatsiooniks jääb alati ruumi. Vähemalt variandid saavad nii teoks.”

„Kuulsin, et viimases lauluõhtu kavas Kiek in de Köki suur-tükitornis oli sul Marie Underilt ballaadid „Taevaminek” ja „Valge lind”. Kas midagi seesugust pikemat on veel plaanis?”

„Ongi. Kavatsen Jaan Kaplinski terve luulekogu „Tolmust ja värvidest” viisistada.

„Seda tahaks küll kuulda. Aga plaat? Kas seda siis veel pole?”

„Veel mitte, aga tuleb varsti. Kannata ära.”

Nojah, mis siin muud üle jääbki. Küllap plaadivabrikus on jälle materjalipuudus. Peab harjutama ootamist. Ajapikku ehk siis jõuab. Pealegi pole minuteada Tepandil kui selle lauljaliigi veteranil veel oma plaati.

Mõnulen Runneli huumoris.

„Ei saa me läbi Lätita... kasvame kokku koolaga...” sädelevad kelmilt Priidu silmad ja mul on sealsamas tõsiselt kahju sellest, et Priit Pedajas omal ajal välisreisile ei saand. Kuidas siis sellega jäi? Mis juhtus? Toronto

eestlased olid parajasti ärevil ja siis tuli Pedajase asemel oper. Ja operil oli hääl ära, ei kuulnud sedagi.

Priit Pedajas laulab. Lihtsalt. Eputamata. Sõnapuhtus, viisivärskus, elusoojus. Kild kodumaad, teine lauljat, kolmas innukat kuulajat. Nii me istume Draamateatri tühjas proovisaalis. Välismaalane ja pärismaalane. Lähene-misvajaduses. Peagu monotoonis alustab Priit Uku Masingu „Tontide eest taganejate sõdurite laulu.“ Rütm lummab, loomeühesus peibutab meeli. Ei, sellest pole pääsu. Tuleb minna kaasa, sest siin pole mingit hoiakutega vaheseina. Laulab elu ise valusas aususes, „viled sinised karedas peos...“

Priit Pedajas laulab hästi. Nii nagu laulma peab. Ei ole ime, et laulja populaarsus on kodumaal suur. Ja küllap kõlbaks seegi kui Priit tuleks siiakanti külla ja võtaks sületäie plaate kaasa. Ei ole karta ka siin ei sõprade ega kuulajate puudust.

TÄIS VÕI TÜHI ALUS ?

Mõtteid ühe keerulise grammatika-küsimuse üle

*Fanny
Sivers*

Oleme harjunud kuulma, et mõistele *täis* vastab antonüümne *tühi*. Keeleõpetuses aga kasutatakse *täis*alust ja ... *osa*-alust (*total subject, partial subject*). Loogilisem oleks siin öelda *tervik* ja *osa*, kuid keel ei ole kunagi päris loogiline.

Näitena nende kahe aluse selgitamiseks anti minu kooliajal lause

Lapsed mängivad õues. ((Lapsed: täisalus, s.t. kõik lapsed selles linnaosas, majas jne.)

Seda *täis*alust võib grammatika järgi asendada partitiivi-vormiga, mis annaks siis nn. *osa*aluse:

Lapsi mängit õues. (Lapsi: *osa*alus, s.t. *osa* maja lastest või kellest on juttu jne.)

Kõigepealt võib öelda, et niimoodi vaevalt keegi eesti keeles räägib. Prantsuse keeles on küll niisugune *osa*alus käibel: *Des enfants jouent dans la cour*, kuid mitte inglise

keeles: *Some children play in the yard.* Eesti keeles ütleksime harilikult: *lapsed mängivad, linnud laulavad* jne ka siis, kui kõik lapsed ei mängi ja muist linde istuvad vait.

Nii et kui osaaluse asemel keeleõpetuses oleks tühi koht, ei märkaks õppija ega õpetaja seda niipea.

Aga mida võiks arvata osaalusest puht grammatilisel pinnal?

Täisaluslega lauset on lihtne analüüsida: alus on mitmuses ja ühildub öeldisega, mis on ka mitmuses, nagu ta peabki olema:

lapse/d mängi/vad

NB: Pronominaalne alus on tegusõnas (verbis) juba olemas:
- *vad*.

Osaalusega lauses on verbile liitunud prono
Osaalusega lauses on verbile liitunud pronominaallõpp ainsuses: *mängi/b*. Partitiiv *lapsi* seisab aga mitmuses. Analüüs näitab selgelt, et noomeni ja verbi vahekord ei ole mõlemas antud lauses sama.

Vahekordade erinevus selgub veel teiseski süntaktilises seoses: kui me laiendi *õues* asendame sihitisega, näit. *lapsed mängivad palli*, siis ei saa sel juhul üldse osaalust kasutada. Ütlus nagu *lapsi mängib palli* oleks täiesti absurdne. Prantsuse keeles selle vastu kõlab täiesti loomulik *des enfants jouent au ballon*.

Antud näidetes paistab selge, et prantsuse osaalus funktsioneerib loomulikult, kuna eesti vastavad konstruktsioonid „lonkavad“.

Lihtsam näib olevat meie „osaaluse“ määramine *on*-lausetes. See ülisage tegusõnavorm ei tee vahet ainsuse ja mitmuse vahel ja ta ei nõua ka sihitist. Nii et sel puhul langevad meie analüüsivõimalused ära. Kui võrrelda

ja *leib on laual* (nimetav – täisalus)
ja *leiba on laual* (osastav – ? osaalus),

siis võiks väita, et ütluse skeem on mõlemas lauses sama, ainult aluse vorm muutub...

Aga ka siin on oma „konks“. Viimane lause kõlaks kõnekeeles: *Laual on leiba*. Lauseliikmete järjekord muutuks partitiivi puhul!

Kui me ütleksime: *leiba on laual*, siis langeks rõhk „lauale” ja see tähendaks, et tähelepanu objektiks on leiva asend laual, ja et leib võiks pigemini olla põrandal või katuse peal... Kuigi grammatikates seletatakse, et eesti keeles on sõnajärjestus kaunis vaba, selgub ligemal vaatlusel, et sel „vabadusel” on kaunis tugevad piirid.

Kuidas aga seletada igapäevaseid väljendeid nagu *vihma sajab* või *sajab lund*?

Kas *lund* või *vihma* peab tingimata olema „alus”? *Sajab* päris üksi tähendab juba, et taevast langeb mingi vedelik. *Vihm*, *lumi*, *rahe* on siin pigem laiendid, mille kaudu täpistatakse saju iseloomu. Keeleõpetuse lihtsustamiseks võiks vormi *vihma* kasvõi sihitiseks kuulutada: *sajab mida?* Vihma! Nagu kõnekeelseis väljendites *viskab vihma*, *rabistab rahet* jne.

Täis- ja osaaluse kõrvutamist täis- ja osasihitisega võiks nimetada üheks eesti grammatika kurioosumiks. Tegelikult — ja eriti kooli-keeletõpetuse raames — tuleksid sellised kee-
rulisused küsimused lihtsalt välja jätta. Eriti kui nendega pole kõnekeeles midagi peale hakata.

ESTO'80

6. - 13. juulini

metroo 80

13. - 18. juulini

rii80

16. - 24. augustini

Testimony: The Memoirs of Dmitri Shostakovich.
Ed. by Solomon Volkov, transl. by A.W.Bouls.
Harper & Row 1979 (Kanadas: Fitzhenry & White-
side)

T a a v o
V i r k h a u s

Dmitri Šostakovitš (1906 - 75) on kuulsaim vene helilooja nõuk. perioodist ja võibolla meie sajandi tähtsaim sümfonist (15 sümfooniat, alates a. 1924). Ta tundis muide isiklikult ka hulka eesti muusikainimesi, tutvudes mõnedega juba sõja ajal Jaroslavl's, ja on neile pühendanud koorisüüdi *Ustavus*, mille esiettekandeks (*RAM* 1970) ta sõitis aegsasti Tallinna, kus oli koorijuht Gustav Ernesaksale abiks tehniliselt raske pala ettevalmistamisel. Seal kohtus ta ka teiste eesti muusikaelu tegelastega, nagu Lydia Auster ja Neeme Järvi, ning isegi käis Pärnus suvitamas.

Šostakovitšil oli juba surres kindel koht maailma muusikaajaloos, samuti näis olevat ühemõtteliselt selge tema eluja loomingu käik. Tänavu sügisel ilmunud memuaarid annavad aga heliloojast sootuks uue pildi, mis muretseb muusikaajaloolastele kindlasti tubli tüki tööd.

Kõigepealt tuleb neil lahendada autentsuse küsimus, mis ei tohiks aga raske olla. Väljaandja Volkov kinnitab, et tema valduses on helilooja poolt a. 1971-75 dikteeritud käsikiri, mille igale peatükile on ta Volkovi juuresolekul alla kirjutanud. Diktaadi kirjapanejaks ja N.Liidust väljasaatjaks olnud emigrandist muusikateadlane Volkov ise.

Raamat tegi kõmu peamiselt kahel põhjusel: muusikute hulgas sellega, et autor annab siin täiesti uue (osalt tema enese poolt varem antust väga erineva) tõlgenduse oma loomingu-; poliitikategelastele kinnitusega, et ta olevat vihanud oma elu Stalini hirmuvalitsuse all, mis sundis teda puhtast hirmust kirjutama (ja vajaduse korral ümber tegema) oma muusikat nii nagu kästi. Sellest aspektist on ehk kõige põnevam jutustus tema kuulsast stalinismi ülistavast propagandakõnest New Yorgis a. 1949 (kõne luges küll tegelikult ette tõlk): nüüd loeme memuaaridest, kuidas Šostakovitšit sunniti seda ülesannet vastu võtma täiesti vastu tema paremat äranägemist. (Vrd. *Time* 29.10.79:85)

Kuid siinkohal huvitab meid rohkem tema muusika. Memuaare lugedes kõlas Šostakovitši muusika pidevalt mu kõrvus ja

*AK kokkuvõtte ettekandest *KLENK'*il 1979.

Vello Salo fotod

KLENK 79: Taavo Virkhaus loengut pidamas. Susan, Heli ja Andres Peekna esinesid kolmel kandelil.

ma pean ütleva, et nendes leiduv tõlgendus näib mulle muusika seisukohast täiesti võimalikuna.

Võtame näiteks kuulsa 7. *sümfoonia*, lõpetatud Leningradis 1941. a. piiramise ajal. Ameerikas löödi selle ümber tollal suurt lärmi: juhatas Toscanini, levitas *NBC*, ajakiri *Time* kujutas heliloojat oma kaanel tuletõrjujana põlevas Leningradis.

Selle sümfoonia 1. osa keskel kerkib esile üks uus teema, mida kuuleme muutumatul kujul üksteistkümme korda, igaüks ainsa valjemana ja tihedamalt orkestreerituna. Senise seletuse järgi pidi see kujutama vaenlase – Saksa vägede – sissetungi Venemaale, mille vastu hakkab 12. kordamisel „võitlema“ üks teine teema („vene viis“), mis tuleb sellest dissonantsisõjast välja võitjana.

Memuaaride andmeil oli sümfoonia kavandatud juba enne sõja algust ja tahab näidata, kuidas üleüldisest rumalusest ja labasusest võib saada inimkonna tapja. Nn. natsiteema pole muud kui seda rumalust-labasust esindav tsitaadike Léhari operetist *Lõbus lesk*. See teema hakkab domineerima pärast sümfoonia alguses kuulnud ilusat pastoraali, mis pidi kujutama Venemaad enne Stalinit.

On huvitav märkida, et Béla Bartok juhtus oma kõige populaarsemat tükki (*Concerto for Orchestra*) kirjutades kuulama Šostakovitši seitsmendat raadios. Ta töötas selle teema ka oma tükki sisse, lisades omalt poolt naermistnõökamist puhkpillidelt. Nii et üks omapärane näide „kahekordsest nõökimisest“ muusika-ajaloos.

5. *sümfoonia* pidi traditsionaalse tõlgenduse kohaselt kujutama töörahva tööd ja rõõmu. Nüüd loeme aga, et see Šostakovitši võibolla populaarseim sümfoonia kujutab hoopis rahva kannatusi Stalini suurte küüditamiste ajal kolmekümnendatel aastatel. Rahvas sai sellest aru ja paljud nutsid esiettekanne ajal. Samuti olevat 8. *sümfoonia* reekviem kannatavale rahvale.

1957. a. valminud 11. *sümfoonia* teine osa olevat pühendatud Ungari 1956. a. ülestõusule (ja mitte 1905. a. omale, nagu seisab ametlikus pühenduses).

Muusikast lugupidavale lugejale on need memuaarid, kus veel palju muudki huvitavat leidub, kindlasti heaks ergutuseks Šostakovitši loomingu mõistapüüdmisel.

(11.10.79:5)

„VABA EESTI SÕNA” KOMMUNISTIDE PROPAGANDA-VESKI

Lugedes „E. Postimehest” H. Mengeli kirjutist aprillis s.a. E. Majas peetud „kultuurpäevade” kohta, siis allakirjutaja hämmastus, et niisugust rahvuslikku ja isamaalikku artiklit, mis arvatavasti oli Mengelil mõeldud proklamatsioonina, VES ei avaldanud. Miks?

Tuginedes kausaalsusele, mis on põhjuse ja toime seos, on lihtne vastata. Pärast nn „kultuurpäevi” ilmus „Vaba E. Sõnas” seeriakirjutis isamaatütre Mall Jürma (Korp! Filiae Patriae) sulest glorifikatsioon kommunistide ja nende propaganda ja salaluure tegelastele Lennart Merile ja Neeme Järvile. Neis kirjutistes ülistati ka teisi jooksikuid ja suhtlejaid, eesotsas Liivi Jõeaga.

Liivi Jõe, Els Tabur, Endel Kõks, E. Maja diktaator ja VES peaperemees Paul Saar (Korp! Sakala) ja teised kol-laboratsioonistid aitasid Kremli Trooja hobust juhtida eesti rahvuslikku kantsi— Eesti Majja. Sellest oli teadlik ka toim. Erich Ernits.

Seepärast ei olegi midagi imestada, et Mengeli kommunistivastast artiklit, mis oli rahvusliku sisuga, ei lanseeritud. Aga üldsusele on ju teada, et VES ei avalda teisitimõt-lejate kirjutisi, ka mitte õiendusi. Kui nad seda ka mõnikord teevad, on see tundmatuseeni muudetud ja sellel pole enam midagi ühist algtekstiga. VES toimetajail on tundmatu ajakirjanduslik kutseeetika.

VES toimetajad lähevad vaikides mööda aktuaalsetest poliitilistest küsimustest, kui tegemist on oma mesti kuuluvatega. Näiteks, kui punase pileti (kompartei liikme-kaart) omanik ja Moskva käsilane, Sidemete komisjoni liige N. Järvi oli kevadel Metropolitan ooperi külalisena siin (ta dirigeeris Pushkini ooperit „Eugenie Onegin”, muusika Tsaikovskilt), siis ootasid teda lava kõrval ruumis neli viiskümmend eestlast lilledega. Seda Moskva käsilast oodates ei vaevanud nende südametunnistust eesti rahva kannatused Moskva ikke all ega ka kümned tuhanded langenud, kes nende eest jäid muru sõmera alla puhkama.

Kui saabus Järvi, tervitasid teda ootajad põlevas joovastuses. Ta külvati üle lillede ja suudlustega. Eriti tormipuhanguliselt musitas seksimanihakki Marie Jaakson-

Laubach. Teiste tervitajate hulgas olid ka nn. isamaatütred-filiae patriaelased: Mall Jürma, Kadi Tanoloo (Katharina Danilov), Eti Sirg, Aino Koseson-Paide. Kohal olid ka Henri Tekkel (Vironia), Hugo Pärlin (Ugala) ja teised tege-lased, kes endid peavad kunstirahva hulka kuuluvaiks.

Sellest kõigest vaikis „Vaba E. Sõna”.

VES ei toonud oma veergudel ka ära ülitähtsat juhtumit, mis aset leidis E. Majas, kui Järvi kõneles. Kui hr. Pärl oli teinud ühe vahehüüde Järvile, siis tungisid jultunult Pärlile (Vironia) kallale kaks punasest tuulest nakatatud amatsooni – Liivi Jõe ja Els Tabur. Nad kiskusid Pärli näo lõhki ja andsid rusikatega hoope. Hiljem nad kekseldes kiitlesid oma „kangelastegu” Liivi Lepikule, Maret Puras-sonile ja teistele E. Maja suurustele, kes seda heaks kiit-sid. Kuid välja arvatud Ed. Vallaste ja Harald Raudsepp (Korp! Renelia).

VES-nal pole ka teadmata, et Sidemete (ehk hulluta-jate) komitee liige seksimanihakk Neeme Järvi külvas oma siinolidul vaenu ja viha nimekate abielupoolte vahele, kes nüüd abielulahutusega tegelevad. Mehed süüdistavad naisi, et viimased on ama põleva sule punasele orkestrijuhile avanud.

„Kultuurpäevade” ajal oli E. Maja eestlastest tulvil. Kohalolijad olid tulnud selleks sinna, et imetleda ja kiita suurtimuka Nikolai Lenini ordenite kandjaid Lennart Meri't ja Neeme Järvi. Imetlejate ja tormilist kiiduavaldaajate hul-gas oli palju tuntuid eestlasi, kes eksisteerivad avalikelu skaalas. Nende hulgas oli E. Meeskoori liikmeid: Meigo, Kankar, Soosaar, Kurgvel, Tarikas, Purasson, Halliop, Kärner ja terve rida teisi. Peaaegu kogu kuulajaskond, peale mõne üksiku erandi, olid rahul Meri ja Järvi ettekannetega. Seda kinnitas meeletu ovatsioon. Seda akti väliseestlaste suhtes ei saa pidada muuks kui vaid meie võitluse reetmiseks.

Rahvuslike suurmeeste tähistamisel ja muudel isamaali- kel tähtpäevil, mida N.Y.E. Vabadussõjalaste ühing korral-dab, jäävad need daamid ja härrad tulemata, kuid imetlevad ja aplodeerivad kaugelolevaile reetlikele võõrastele. Nen-de südames on vabadusvõitleja ainult häbiplekk. Nad on unustanud, et eesti sõduri verehinnaga said nad siia, ja kus nad naudivad oma heaolu.

Seda kõike „Vaba E. Sõna” ei kirjuta!

Mart (Martin) Unt

Mardi
Valgemäe

New Yorgi Metropolitanis ooperimajas, kus kevadel Neeme Järvi juhatas suure eduga Tšaikovski „Jevgeni Onegini“, etendus augusti algul omapärane näidend dissidentidest. Ettekanne oli iseäralik, kuna raseerimata ja hullumaja kitleid kandvate näitlejate kõrval esines *Met'*i laval, mis selleks korraks oli kaetud punase riidega, kaheksakümne ühe liikmeline õhturiietuses sümfooniaorkester.

Näidendi pealkirigi oli imelikult sõnastet: *Every Good Boy Deserves Favor*, ehk „Iga hea poiss pälvib soosingut“. Lavateose autoriks osutus inglise draamakirjanik Tom Stoppard, kes ennegi veidrate teatritükkidega loorbereid on lõigand. „Mõnitustes“ näiteks tõi ta lavale Lenini, James Joyce'i ja kurikuulsa dadaisti Tristan Tzara. Samas näidendis nimegab Stoppard ka Eestit. Tema tuntuimaks teoseks võib aga pidada näidendit „Rosencrantz ja Guildenstern on surnud“, mis eritleb elu absurdust kahe marginaalse „Hamleti“ tege-lase vaatevinklist.

Viimasel ajal on Tšehhoslovakkias sündind Stoppard hakand huvi tundma tänapäeva maailmas levind dissidentide liikumise vastu. Kaks aastat tagasi esitas inglise BBC tema telenäidendi „Reeglitevastane mäng“, mis käsitleb inimõiguste mahasurumist Prahas. Käesoleva aasta juulis esietendus Londonis „Cahooti Macbeth“, mille kirjutamist inspireeris tšehhi dramaturgi Pavel Kohouti kiri Stoppardile tsensuuriprobleemidest autori sünnimaal.

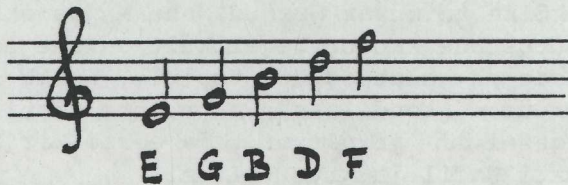
Metropolitanis lavastet „Iga hea poiss pälvib soosingut“ mängib Venemaal asuvas vaimuhaiglas, kus konginaabreiks on kaks sama nimega meest. Üks Aleksander Ivanov on hull tri-anglimängija. Ta kujutab ette, et tal on sümfooniaorkester. Teine Aleksander Ivanov on täie mõistuse juures olev poliitiline vang, kelle vääririmõtlemist ravitakse kõhulahtis-tiga.

Stoppardi näidendis saab palju nalja muusikute ja muusika-riistade kulul, ent põhiliselt kasutab kirjanik muusikat metafoorina. Sümfooniaorkester võrdub ühiskonnaga. Seda juhatab – s.t. riiki juhib – meeletu maniakk. Dirigendi arusaamise järele lahkhelideks peetavad ebakõlad ehk dissonantsid moodustavad isemõttelejate dissidentide liikumise. Et muuta seda kujundit teatraalselt kolmemõõtmeliseks, esineb

laval tõeline sümfooniaorkester, mis mängib iga kord kui hull Aleksander ette kujutab, et ta muusikat kuuleb. Veelgi pirandelloolikuma dimensiooni lisab näidendile asjaolu, et üks viiuldajaist esineb vaimuhaiglas arstina, kelle lemmikajaviiteks on sümfooniaorkestris mängimine.

Lavastuse muusikaline osa on kestvuselt umbes võrdne näidendi tekstiga. Muusika komponeeris helilooja ja Londoni Sümfoonia peadirigent Andre Previn. Kohalik kriitika heitis talle ette, et partituurist kostvat Prokofjevi ja Šostakovitši helindite kajastusi. Selliseid laene võib aga pida õigustatuiks, sest näidendi kujutletav orkester allub ju Nõukogude Liidu kodanikule, pealegi trianglimängijale, kelle repertuaari kuuluvad just kahekümnenda sajandi vene komponistid. Tegelikku orkestrit Metropolitanis laval juhatas David Gilbert. Režii oli Stoppardilt eneselt ning kandvamates osades esinesid Rene Auberjonois ja Eli Wallach.

Laval esinev elegantsus ja Stoppardi teksti tihe verbaalne huumor, mis kohati on küll üsna vaimukas, pidurdasid alakirjutanu arvates näidendi põhiliselt tõsise sisu täit mõjulepääsu. Raske oleks ette kujutada muusikali näiteks Auschwitzist või Gulagi arhipelaagist. Sellegipoolest tuleb lavastusse suhtuda positiivselt. Stoppard, kes kümme aastat tagasi deklareeris, et ükski asi teda ei ärrita („*I burn with no causes*”), on nüüd ilmselt leidnud oma juured ning omandand tugeva eetilise meele. Peale selle toob Metropolitanis lavastet „Iga hea poiss pälvib soosin-gut” dissidentide küsimuse järjekordselt laiemal avalikkuse ette.

I l m a r Kui imetabaselt täiendas Välis-Eesti noil aastail Kodu-Ees-
M i k i v e r tit! Just kodu-eesti kirjanduse ahtramail põua-aastail —
 1951 - 1955 — ilmusid Rootsis neljalt küpseimasse loomeikka
 jõudnud mehelt romaanid, mida võib nimetada šedöövri-klas-
 si kuuluvaiks. *Neli tuld*, *Tee kaevule*, *Hingede öö* ja *Õeke-*
sed asetused eesti romaanikirjanduse tähtteoste hulka
 juba oma ilmumisajal, kuigi siis ei olnud kaalukaist saavu-
 tustest välis-eesti eepikas sugugi puudus. Tol perioodil
 ilmusid ju ka Viirlaiu *Ristideta hauad*, osi Kivika *Nime-*
dest marmortahvlil, Voldemar Õuna *Uus evangeelium* jt. läh-
 hisajaloost; Salu *Õnneraha*, *Surmatrummid ja pajupill*, Kal-
 muse *Tulised vankrid* kaugemast ajaloost, ajajärgu psühho-
 loogilisi ja filosoofilisi analüüse Krustenilt ja Talvelt,
 panoraam-romaanide prototüüpe Kangrolt ja Mägilt.

Kõigist neist oleme juba varem vestelnud. See oli rikas pe-
 riood väliseesti jutukirjanduses. Mis aga tõstab esile äs-
 jamainitud nelja romaani, on nende ühine püüdlus: jõuda sü-
 gavamale inimese situatsiooni tõlgendamises, anda meie
 sajandi inimese seisundile sümboolne võrdkuju. Seepärast
 mõni sõna igauhest neist eraldi.

Uibopuu *Neli tuld* 1951 ja Ristikivi *Hingede öö* 1953 ärata-
 sid kohe tähelepanu nii sisu kui vormildasa.

NELJA TULE sündmused toimuvad ühel põhja minema määratud
 laeval, kus vaatepunkt pidevalt muutub, kandub ühelt mees-
 konnaliikmelt teisele, kuni vähehaaval selguvad pardal va-
 litsevate pingete, vihkamise, kahtlustamise ja salatsemise
 põhjused. Suletud ruum — laev — aitab inimsuhteid terav-
 dada, samal ajal ka valitud fassetivormi* täiustada. Romaan
 tõlgiti peatselt ka soome ja rootsi keeltesse.

HINGEDE ÖÖ valib veel radikaalsema uusvormi. Väliselt kuu-
 leme-näeme kõike toimuvat Surnud Mehe Majas eksleva peatege-
 lase mina-jutustuse kaudu. Tegelikult on see aga võrdne ul-
 mafilmile, see on: alateadvuse voolule. Keskkonnaks on jäl-
 le suletud ruum — „tondiloss“, nagu enne Ristikivi Kafkal,
 Hessel, Borgesel... ja pärast teda eesti kirjanduses näi-
 teks veel Mati Undil ja Arvo Valtonil.

**Fassett* — lihvserv, -tahk, lihvitud pinnake
 (vääriskividel jms)

TEE KAEVULE (Mälk 1951-3) ei too meie kirjandusse võrrelda-
vaid vormilisi uuendusi. Linna-situatsioonist lahtimurdev
haritlane, kes põgeneb looduse rüppe, oli varemgi tuntud
Knut Hamsuni ja tema truu jüngri Richard Rohu kaudu. Kuid
peategelase Hugo Teisi tõetsimistes, tema „teel kaevule”,
kajastub Mälgu kõigist teostest kõige sõnaselgemalt siin,
mida autor arvab inimese hingest ja kosmose jõududest. Ja
väikese pingutusega võib kõigele, mis Teisiga juhtub, leida
näiteks mütoloogilisi paralleele.

ÕEKESED 1955 on aga neist neljast kõige virtuooslikum, uuri-
des inimese vajadust armastuse andmise ja saamise järele.
Taas suletud ruumis – nelja vanatüdrukust õe tsitadelli-
taolises kodus Nõmmel. Õdede hoolde sattuv pisitüdruk (fas-
seti-vaheldus nagu Uibopuul!) vallandab aste-astmelt osa-
liste suhtelise inimväarikuse ja inimnärususe. Teos on kir-
jutatud oiivalise leidlikkusega piasiasjus ning nii tiheda ja
ümara kompositsiooniga, et ta kirjanduslik erikaal tõuseb
kaugele üle perekonnaromaani oma: omandab sümboli jõu!

Uibopuu, Ristikivi ja Helbemäe olid nende teoste ilmumise
ajal kõik veidi üle neljakümne, Mälk 52. On märkimisväärne,
et järgmise suurema uuenduse tõid eesti proosasse peaaegu
poole nooremad mehed, nn. 'kuuekümnendate aastate poisid':
oma debüütide ajal olid nad keskmiselt kakskümmend kolm aas-
tat vanad. Ent see peatükk viib meid juba Kodu-Eesti kir-
janduse lukku.

(Järgneb)

KLENK 79

Kesk - Lääne Noorte koondise XXII sõpruspäevad toimusid 23. & 24. nov. *Marriott's Lincolnshire Resort* hotelli ja osalt ka Chicago Eesti Maja ruumes hea osavõetuga.

Loengud: *KLENK eile, täna ja homme* (Linda Raun); *Uku Masing - luuletaja ja teadlane* (Vello Salo); *Eesti keele õpetamisest rütmi ja muusika abil* (Taavo Virkhaus); *N. Liidu energiakriis ja Eesti saastamisprobleemid* (Mare Taagepera); *Libahundi-uskumused ja Kitzbergi „Libahunt“* (Felix Oinas); *Šostakovitši memuaaride kirjastamise puhul* (T. Virkhaus); *Naiste olukord Eestis ja mujal* (vestlus; M. Taagepera).

Film *Ülemaailmsed Eesti Päevad 1976 Baltimore'is*; Vanematekogu koosolek; KLENK'i peakoosolek; Talentide õhtu; Sõpruspidu.

Toim.
saadet

Edgar V. Saks, *SAXI - SAXA - SAX - SAKS*. Nimikond ja suguselts. Genealoogiline uurimus. Private edition, Montreal 1979:117

Arvo Mägi, *Eesti rahva ajaraamat*. „Eesti Päevalehe“ kirjastus, Stockholm (Box 667, S - 101 29) 1979:256. Kaas, 20 ill. ja lay-out Otto Paju'lt, 17 kaarti Vello Kallas'elt. Kt. rkr. 85 + saatekulud. (Kergesti loetav, illustreeritud Eesti ajalugu huvitavate lisade ja registritega.)

Jaan Puhvel, *Class Idiom in Early Indo-European*. Journal of the Department of English. University of Calcutta, Vol.14 (1978-79), p. 40 - 44.

Jaan Puhvel, *Some Hittite Etymologies*. Koguteoses *Florilegium Anatolicum*. Mélanges Emmanuel Laroche. E. de Boccard, Paris 1979:299 - 304.

Teataja Nr. 4 - 22/1979.

Välis-Eesti Nr. 2 - 10/1979. Nr. 9/10 sisaldab praegu kõige täielikuma müügilolevate eesti raamatute ja heliplaatide kataloogi. Saadaval tasuta aadressil: Välis-Eesti, Box 2171, S - 103 14 Stockholm.

Ilmunud
huvitavat

Edgar Berent, *Dorpat*. Ein Führer durch die mittelalterliche und heutige Stadt. Mit einem Plan. Dorpat 1927:32. Uustrükk 1979, DM 7.- (Verlag und Antiquariat Harro von Hirschheydt, Postfach 810 769, D - 3000 Hannover 81).

Plan von Reval. Mit einem deutsch-estnischen und estnisch-deutschem Straßenverzeichnis. Reval 1926. Uustrükk 1977, DM 22.- (Vt. eelmine address.)

Ruth Wander, *Die Elisenschule - ehemals Howensche Schule - in Reval, in der Erinnerung ihrer Schülerinnen*. H.v.Hirschheydt, Hannover 1979:85, br. DM 19.-

Heinrich Seesemann (Hrsg.), *Dorothea (Doris) von Ungern-Sternberg 1787 - 1829*. Ein Lebensbild, nach Briefen und anderen Unterlagen zusammengestellt. Baltische Erinnerungen und Biographien, Bd. 4. H.v.Hirschheydt, Hannover 1979: XII-403, ill., DM 45.-

The Golden Steed. Seven Baltic Plays. Ed. by Alfreds Straumanis. (Janis Rainis, *The Golden Steed*; Anna Brigadere, *Maija and Paija*; Oskar Luts, *The Spirit of Ulemiste* [*Ulemiste vanake*] ja *Will-O'-the-Wisp* [*Sootuluke*; tõlk. Hilja Kukk]; August Kitzberg, *The Werewolf* [*Libahunt*, tõlk. Merike Lepasaar]; Kazys Saja, *The Village of the Nine Woes*; Kazys Boruta, *White Horn's Windmill*.) Waveland Press (P.O. Box 400, Prospect Heights, Ill. 600 70) 1979:388, U\$ 15.- (Vrd. AK 2/77:24.)

Gustav Suits, *Luulet*. (Valimik.) ER, Tallinn 1979:144, trükit 5000 eks., 50 kop.

Kazys Boruta, *Baltaragise tuulik*. Romaan, tõlk. leedu keelest Ilmar Vananurm. ER, Tallinn 1979:192, 24 000 eks., 75 kop.

Ain Kalmus, *Päästa meid ära kurjast*. Kolmas raamat mälestusi (1940 - 47). EKKo, Lund 1979:205. Br. \$ 9.-

Mõista, mõista... Eesti rahva mõistatusi. (Nooremale koolieale.) Koost. Vilma Metsak. ER, Tallinn 1979:36, 36 000 eks., br. 5 kop.

Viivi Luik, *Tubased lapsed*. (Luuletusi nooremale koolieale.) ER, Tallinn 1979:48, 32 000 eks., 15 kop.

PE $\frac{A}{1166}$ 79,5

Eeva Niinivaara, *Unarsõnad*. Luuletusi eesti ja soome keeles, tõlk. Pirkko Nuolijärvi. Helsingin Yliopiston viron kielen laitos, Helsinki 1979:21.

Salme Ekbaum, *Lupiinid, lupiinid*. Luuletusi. Autor, Toronto 1979:104. Kaas: Rutt Tulving. \$ 6.-

Ain Kalmus, *Päästa meid ära kurjast*. Kolmas raamat mälestusi. EKKO, Lund 1979:205. Kt. \$ 11.50.

Herbert Michelson, *Kodumailt võõrsile*. Mälestusi 1942-1963. P.-Am. Skautmasterite Kogu, New York 1979:240, 40 fotot.

Meinhard Leetmaa, *Sõjas ja ikestatud Eestis*. Mälestusi sõjast ja metsavendlusest kuni a. 1965. Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1979:318, rkr. 90.-

Felix J. Oinas, *Basic Course in Estonian*. Muutmatut fotomehaanilist uustrükki saab tellida aadressilt: University Microfilms International, 300 North Zeeb Road, Ann Arbor, Michigan 48106. \$ 20.-, + \$ 1.- saatekuludeks.

Karl Mihkla, Aavo Valmis, *Eesti keele süntaks kõrgkoolidele*. (Raamatus leidub ka 70 harjutust.) Valgus, Tallinn 1979:288, 3 500 eks., kt. rbl. 1.-

Nõukogude Eesti. Entsüklopeediline teatmeteos. Teine, täiendatud trükk. (1. tr. vt. AK 5/76:32) Valgus, Tallinn 1978:480. 40 000 eks., rbl. 5.60. [Ligi 100 lk. mahukam kui esimene trükk, isikunimede registris ca. 1800 nime rohkem.]

Kehalise kasvatus ajalo küsimusi Eesti NSV-s. (Kolm artiklit Eesti kehalise kasvatus probleemidest koolis 1919-1970 ja naisvõimlejate esinemistest 30-ndatel aastatel.) Tall. Ped. Inst. üldkehalise kasvatus kateeder, Tallinn 1979:44, 300 eks., 25 kop.

Haapsalu läbi aegade ja inimeste. Koguteos (19 autorit, 26 kirjutist). Koost. Guido-Roland Raudver. ER, Tallinn 1979:244, 20 000 eks., rbl. 1.20.

Ellen Niit, *Oma olemine, turteltulemine*. (Luulet 11-15-aastastele.) ER, Tallinn 1979:104, 30 000 eks., 50 kop.